

SKÄRSKÅDADE KNÖLSVÄRTOR

Raritetskommitténs genomgång av de svenska fynden av amerikansk och sibirisk knölsvärta

TEXT Björn Malmhagen för Raritetskommittén

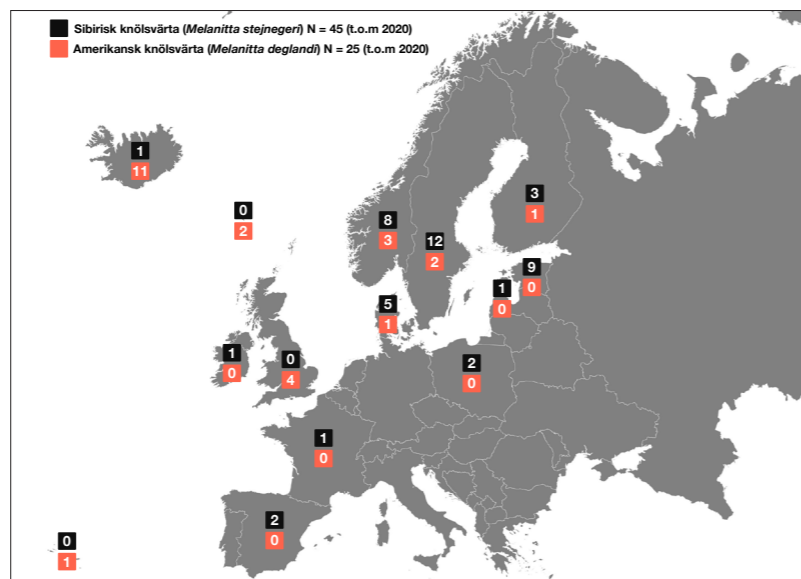
Den svenska taxonomikommittén (Tk) beslutade 2007 (rapport 2) att skilja knölsvärta, *Melanitta deglandi* med underarterna *deglandi* och *stejnegeri*, från svärta *M. fusca*. Vidare beslutade Tk att 2019 (rapport 10) ytterligare dela upp knölsvärta i två monotypiska arter; amerikansk knölsvärta, *M. deglandi*, och sibirisk knölsvärta, *M. stejnegeri*. Första fynden i Sverige gjordes 2012 av *stejnegeri* och 2017 av *deglandi*. Raritetskommittén har nu gjort en genomgång och sett över publiceringen av de svenska fynden av *deglandi* och *stejnegeri* utifrån följande:

- Bestämning – Hur ser dokumentationen ut för svenska fynd och vilka karaktärer är användbara, bland annat utifrån förekomsten av förmodade hybrider?
- Antalet fynd – Är bedömningen av antalet fynd konsekvent och hållbar över tid?

EN SAMMANSTÄLLNING AV publicerade fåglar från Europa ger 25 *deglandi* och 45 *stejnegeri* (se karta intill). Det geografiska uppträdandet är tämligen förväntat med en majoritet av *deglandi*-fynden i väster och en högre andel *stejnegeri* i öster. Under hösten 2019 bevakades sträcket vid Pöösaspea, Estland, och totalt sträckte där hela åtta *stejnegeri* och tre obestämda *deglandi/stejnegeri* in i Östersjön (Juho Könönen och Uku Paal i mejl). Före Rk:s genomgång av Sverigefynden var tre fynd av *deglandi* och åtta fynd av *stejnegeri* godkända. I det följande redovisas antalet godkända fynd efter Rk:s genomgång.

Raritetskommittén har under vintern gjort en genomgång av de svenska fynden av amerikansk och sibirisk knölsvärta. Resultatet av genomgången publiceras här.

GENOMGÅNG AV SVENSKA FYND
Sibirisk knölsvärta *Melanitta stejnegeri*
 Samtliga sedan tidigare publicerade fynd kvarstår. Alla fynd utom ett är dokumenterade med foto och Rk anser att rapporterna styrker publicering till *stejnegeri* utifrån karaktärer som går att säkerställa från foton och beskrivningar. Fyndet utan foto gäller en observation gjord under goda omständigheter av flera erfarna observatörer som tydligt redovisat karaktärer som entydigt pekar på *stejnegeri*.

Europeisk fyndbild av *stejnegeri* och *deglandi*. Från Estland finns även tre fynd av obestämd knölsvärta (*M. stejnegeri/deglandi*). Notera även att fyndantalen från Sverige avser den ändrade fyndbedömningen efter Rk:s genomgång.

Översiktlig beskrivning av ett antal nyckelkaraktärer för bestämning av adulta hannar *fusca*, *deglandi* och *stejnegeri*.

Svärta

Amerikansk knölsvärta

Sibirisk knölsvärta

ILLUSTRATIONER: IAN LEWINGTON

Karaktär	Svärta <i>Melanitta fusca</i>	Amerikansk knölsvärta <i>Melanitta deglandi</i>	Sibirisk knölsvärta <i>Melanitta stejnegeri</i>
Huvudform	Mjukt rundad huvudprofil som förstärks av svagt markerad pannvinkel. Högsta punkt ovan eller strax bakom ögat.	Upplivs kantig med tydligt markerad pannvinkel som börjar en bit bakom näbbknölen. Hjässa närmast platt och högsta punkt typiskt rakt ovan eller strax framför ögat.	Mjukt ovalformad med konvex panna och högsta punkt bakom ögat (association till gråsälshanne är inte helt fel). Detta gör att det saknas tydlig avsatt vinkel bakom näbbknölen.
Ögonmarkering – "Nike-loggan"	Mindre utdragen bakom ögat och slutar oftast i höjd med ögats högsta punkt.	Utdragen bakom ögat och går nästan alltid upp över ögats högsta punkt (mellan 0,5–1 gånger ögats höjd).	Utdragen bakom ögat och går nästan alltid upp över ögats högsta punkt (mellan 0,5–1 gånger ögats höjd).
Näbbteckning	Jämnt klart gul-tonad, men fåglar under främst häckningstid kan visa påfallande rödororange yttre halva. Ytterdelens gul-tonade parti sträcker sig förbi näsborren och har en behagligt bred avrundad form på innerdelen av näbben. Bara allra innersta delen mörk.	Övervägande rosaröd, ofta med ett smalare mer diffust avsatt orangegult parti under näsborren. Ytterdelens rosarödgula parti smalnar av inåt och slutar typiskt i höjd med näsborrens bakkant där det ofta går upp som en kil bakom näsborren. Mörk resterande innerdel.	Överdelen rödtonad, ofta med ett smalare tydligt avsatt gult streck under längs näbbkanten. Ytterdelens rödgula parti slutar närmast vertikalt i höjd med näsborren eller dess bakkant. Mörk resterande innerdel.
Näbbknöl	Svagt markerat och mer som en liten upphöjd förlängning på övernäbben. Näsborrarna mer ovala och inte alltid tydligt genomgående.	Markerad och närmast en lite uppsvullen puckel, ofta med en vertikal framkant ner mot främre näsborrygg. Näsborrarna runda och genomgående öppna.	Oftast väldigt tydligt markerad och närmast med en liten framåtpökande krok. Näsborrarna tydligt runda och genomgående öppna.
Näbbens befjädring	Befjädringen sträcker sig i cirka 45 graders vinkel från näsborrens bakkant in mot mungipan. Detta gör att innerdelen av näbben bakom näbbknölen till större del är utan befjädring.	Befjädringen sträcker sig vertikalt nedåt från näsborrarnas bakkant, vilket innebär att innerdelen av näbben bakom näbbknölen endast till liten del är utan befjädring.	Befjädringen sträcker sig vertikalt nedåt från näsborrarnas bakkant, vilket innebär att innerdelen av näbben bakom näbbknölen endast till liten del är utan befjädring.
Färgsättning	Typiskt jämnt svarttonad fjäderdräkt utan direkta kontraster. Flanker kan ibland visa svag bruntoning.	En del variation, men typiskt bruntonad flank och svartbruntonad rygg i kontrast mot mörkare svart bröst-/hals-/huvudparti. Notera att flanken kan vara relativt mörk hos vissa individer och det bruna koncentrerat till övre delen.	Typiskt jämnt svarttonad fjäderdräkt utan direkta kontraster. Flanker kan ibland visa svag bruntoning.

Tabell 1: Karaktärer för bestämning av hannar av *fusca*, *deglandi* och *stejnegeri*.

FOTO: NIKLAS ANDERSSON

FOTO: MAGNUS HELLSTRÖM

FOTO: NIKLAS ANDERSSON

Tre adulta hannar av *fusca*, *deglandi* och *stejnegeri* som samtliga visar typisk dräkt/karaktärer i enlighet med redovisning i tabell 1 ovan.

HUR ANTALET FYND ska bedömas, både inom och mellan rapportår, på ett så konsekvent sätt som möjligt är en utmaning. Det är rimligt att anta att fåglar som exempelvis rastar i Laholmsbukten och som sedan sträcker in över södra Sverige och upp längs ostkusten åtminstone delvis är återkommande individer. Samtidigt vet vi att minst åtta *stegnegeri* och tre obestämda *deglandi*/*stegnegeri* sträckte in i Östersjön vid Pöösaspea, Estland, hösten 2019, vilket bekräftar att arten förekommer hos oss i inte helt obetydliga antal. Rk anser därför att det är motiverat med en något mer frikostig bedömning av nya fynd.

Alternativet att mer konsekvent försöka lumpa (slå ihop) fynd riskerar över tid att ge ett ännu mer missvisande resultat. Under vissa omständigheter är det dock relevant att lumpa antal fynd inom och mellan år, exempelvis vid direkta kännetecken eller uppenbara omständigheter, till exempel sträckande vid flera lokaler under samma dag där klockslag styrker detta. Även återkommande individer under häckningstid (exempelvis i Västerbotten 2018–2020) bör behandlas som samma fynd. Utifrån detta görs således en ny fyndantalsbedömning som presenteras i tabell 2 och 3.

Amerikansk knölsvärta *Melanitta deglandi*

Tre svenska fynd är godkända. Det första är från Röder, Uppland, den 13 maj 2017. Vad som bedömts vara samma individ har setts vid Svenska Högarna, Uppland, under åren 2018–2020. Röderfyndet har ända sedan det rapporterades diskuterats och frågan har varit om den dokumentation som finns stödjer att fågeln publiceras som en ren *deglandi*. Vid vinterns genomgång har Rk gjort bedömningen att materialet från 2017 inte ger stöd för det. Skälet är att det inte går att säkert fastställa och värdera nyckelkaraktärer utifrån den dokumentation som finns. Röderfågeln ligger utanför standardvariationen hos alla tre svärterarterna. Samtidigt går det inte att säga säkert att det rör sig om en hybrid, eller ens samma individ som sågs vid Svenska Högarna 2018–2020, den individen behandlas nedan under rubriken *Förmodade hybrider*. Röderfågeln lämnas därför obestämd och helt utan etikett, även om Rk anser att det skulle ligga närmast tillhands att publicera den som förmodad hybrid.

Det andra godkända fyndet är en återkommande individ vid Svenska Högarna, Uppland, 2017–2020 (se bilder på sidan 37). Denna individ är väldokumenterad och uppfyller i stort sett alla nyckelkaraktärer för bestämning till *deglandi*. I nuläget gör Rk fortsatt bedömningen att detta fynd rör samma fågel. Fyndet kvarstår således och blir även första fynd för Sverige (se tabell 3).

Det tredje godkända fyndet är en sträckande

Fynd	Start-datum	Slut-datum	Antal	Ålder	Kön	Aktivitet	Lokal	Landskap	Referens
1	2012-05-03	2012-05-03	1	3K+	Hanne	Sträckande	Utlängan	Blekinge	F 2012:79, 165 F 2018:82
2	2014-05-05	2014-05-05	1	3K+	Hanne	Sträckande	Utlängan	Blekinge	F 2014:76, F 2018:82
3	2015-04-25	2015-04-25	1	3K+	Hanne	Sträckande	Utlängan	Blekinge	F 2015:64, F 2018:82
4	2018-03-10	2018-03-10	1	3K+	Hanne	Rastande	Skummeslövstrand	Halland	F 2018:82
5	2018-04-26	2018-04-26	1	3K+	Hanne	Sträckande	Hornsudden	Öland	F 2018:82
6	2018-05-04	2018-05-15	1	3K+	Hanne	Rastande	Skallerhamnskatan, Hörnefors	Västerbotten	F 2018:82
7	2018-05-26	2018-05-29	1	3K+	Hanne	Rastande	Sandviks camping/Årsvik	Öland	F 2018:82
8	2019-03-01	2019-03-07	1	3K+	Hanne	Rastande	Laholmsbukten	Halland	F 2019:92
6	2019-05-08	2019-05-24	1	4K+	Hanne	Rastande	Rönholmen, Hörnefors	Västerbotten	F 2019:92
9	2019-12-12	2019-12-23	1	3K+	Hanne	Rastande	Eskilstorpsstrand	Halland	F 2019:92
10	2020-04-27	2020-04-27	1	3K+	Hanne	Sträckande	Landsort	Södermanland	Rk-nytt 2/20
11	2020-05-03	2020-05-03	1	3K+	Hanne	Sträckande	Landsort	Södermanland	Rk-nytt 2/20
6	2020-05-04	2020-05-31	1	5K+	Hanne	Rastande	Hörnefors	Västerbotten	Tidigare inte publicerad
12	2020-06-03	2020-06-03	1	3K+	Hanne	Rastande	Svenska Högarna	Uppland	Rk-nytt 2/20

Tabell 2: Svenska fynd av *stegnegeri* med ny fyndbedömning efter genomgång.

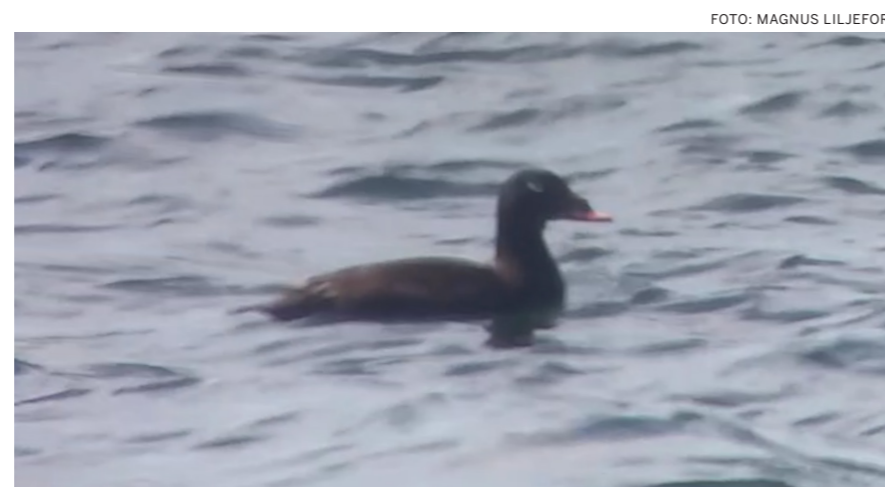
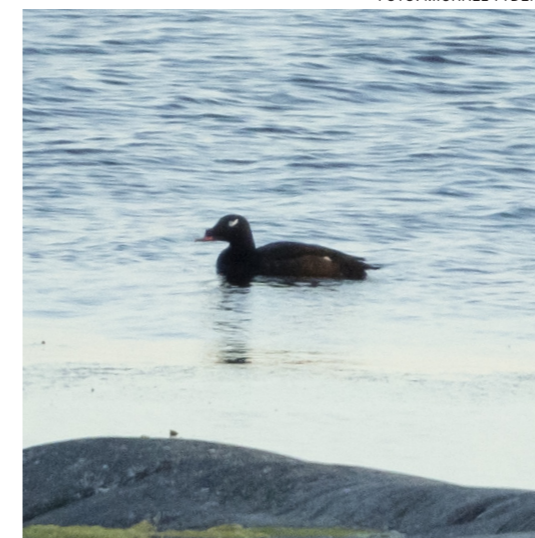

FOTO: MAGNUS LILJEFORS

Obestämd individ Röder, Uppland, 2017-05-13: Denna fågeln har tidigare publicerats som *deglandi*, men vid förnyad granskning anser Rk inte att dokumentationen håller för en dylik publicering. Utifrån tillgänglig dokumentation lämnas denna således obestämd.

FOTO: MICHAEL TYDÉN

Deglandi, Svenska Högarna, Uppland, 2017–2020: Typisk individ med tydligt bruntonade flanker och rygg i kontrast till mörkare hals och huvud, typisk näbbteckning (jämnt rosaröd som smalnar av inåt och slutar typiskt i en kil i höjd med näsborrens bakkant), ögonmarkering (sträcker sig en bra bit över ögats högsta punkt) samt för *deglandi* typisk näbbknöl och huvudform. Bilden till vänster är fotograferad 2020–06–02, medan bilden till höger är fotograferad 2019–05–19.

FOTO: RASMUS STRACK

Förmodad hybrid *fusca* x *deglandi* från Disko, Grönland, 1977-06-09: Den förmodade hybriden i mitten med *deglandi* underst och *fusca* överst som jämförelse. Notera den intermediära näbbteckningen (färgsättning och utbredning). Notera även likheten med den förmodade hybriden från Svenska Högarna 2018–2020.

fågel vid Hornsudden, Öland, den 11 april 2020 (se bild intill). Bra dokumentation i form av både foto och beskrivning finns, vilka tydligt pekar på *deglandi* utan misstankar om hybridinslag. Rk håller även här en mer generös inställning till fyndantalet och behandlar detta som ett nytt fynd trots att *deglandi* är mycket sällsynt i Östersjön (det finns ett ytterligare fynd från Finland utöver det från Svenska Högarna).

Förmodade hybrider

Sedan tidigare finns inga av Rk publicerade förmodade hybrider. Vid tidpunkten för de första svenska fynden av både *stegnegeri* och *deglandi* var det inte känt att hybrider mellan svärterna förekommer.

FOTO: MÅRTEN WIKSTRÖM

FOTO: TOBIAS BERGER

Deglandi, Hornsudden, Öland, 2020-04-11: Notera tydligt bruntonad över flanker i kontrast till mörkare buk. Vidare stor vit ögonmarkering som ser ut att gå en bit över ögats högsta punkt. Även typiskt kantig huvudprofil med tydlig pannvinkel och till synes begränsat ljusa partier på näbben endast i höjd med näbbknöl.

Fynd	Start-datum	Slut-datum	Antal	Ålder	Kön	Aktivitet	Lokal	Landskap	Referens
1	2017-05-14	2017-06-28	1	3K+	Hanne	Rastande	Svenska Högarna	Uppland	F 2017:79, F 2018:81
1	2018-05-14	2018-05-26	1	4K+	Hanne	Rastande	Svenska Högarna	Uppland	F 2018:81
1	2019-04-30	2019-05-23	1	5K+	Hanne	Rastande	Svenska Högarna	Uppland	F 2019:92
2	2020-04-11	2020-04-11	1	3K+	Hanne	Sträckande	Hornsudden	Öland	Rk-nytt 2/20
1	2020-04-30	2020-06-02	1	6K+	Hanne	Rastande	Svenska Högarna	Uppland	Tidigare inte publ.

Tabell 3: Svenska fynd av *deglandi* efter Rk:s genomgång.

Under de senaste åren har det dock dykt upp fåglar som visat intermediära karaktärer. Det gäller bland annat en fågel vid Gdansk, Polen, i början av 2020 som publicerats som förmodad hybrid *fusca* x *stejnegeri* (se bild intill).

Vidare har en skinnlagd fågel från samlingarna på Zoologiska museet i Köpenhamn uppmärksamats av Rasmus Strack. Denna är från Disko, Grönland, och påminner mest om en *fusca* x *deglandi*, vilket även utifrån lokalen känns som en rimlig gissning (se bild på sidan 37).

I Sverige har det runt Svenska Högarna 2018–2020 dokumenteras en individ som visar genomgående intermediära karaktärer (se bilder nere till höger). Rk gör i nuläget bedömningen att detta avser en och samma individ utifrån stor likhet mellan åren samt att aldrig mer än en individ med detta utseende har dokumenterats vid ett och samma tillfälle. Rk väljer vidare att sätta etiketten förmodad hybrid *fusca* x *deglandi/stejnegeri* på denna fågel. Detta kan tyckas lite väl oprecist, men utifrån att kunskapen kring hur hybrider kan se ut är väldigt begränsad så anser vi att detta är den mest lämpliga benämningen i dagsläget.

Skulle man spekulera vidare är ju kanske etiketten *fusca* x *deglandi* mest rimlig utifrån huvudform, näbbteckning, näbbknöl samt svagt bruntonade flanker. Noteras ska även hur lik denna fågel är den förmodade hybriden från Disko, Grönland.

Beskrivning av förmodad hybrid från Svenska Högarna 2018–2020

Huvudform – Markerad pannvinkel, men även känsla av mjukt rundad huvudprofil med högsta punkt strax bakom ögat likt *fusca*.

► Ögonmarkeringen ”Nike-loggan” – Utdragen bakom ögat, men notera att den slutar strax över ögats högsta punkt.

► Näbbteckning – Rödororange ytterdel och gultnad innerdel som delvis mjukt rundas av i bakkant påminnande om *fusca*, men sedan smiter upp som en bredare kil bakom näbbknölen påminnande om *deglandi*.

► Näbbknöl – Relativt tydligt markerad och med brant framkant ner mot näbbryggen samt runda och genomgående öppna näsborrar – överlag mest påminnande om *deglandi*.

► Näbbens befjädring – Intermediär och går en bit nedanför näbbknölen för att sedan vika in mot mungipan. Detta gör att delar av innernäbben bakom näbbknölen är utan befjädring och mest påminnande om *fusca*.

► Färgsättning – Övervägande mörk på flertalet bilder likt *fusca* och *stejnegeri*, men på några bilder syns eventuellt en mycket svagt bruntoning på flanken (övre delen) vilket för tankarna till *deglandi*. 41

Fynd	Start-datum	Slut-datum	Antal	Ålder	Kön	Aktivitet	Lokal	Landskap	Referens
1	2018-05-16	2018-05-20	1	4K+	Hanne	Rastande	Svenska Högarna	Uppland	F 2018:81
1	2019-05-04	2019-05-23	1	5K+	Hanne	Rastande	Svenska Högarna	Uppland	F 2020:XX
1	2020-06-03	2020-06-03	1	6K+	Hanne	Rastande	Svenska Högarna	Uppland	F 2020:XX

Tabell 4: Svenska fynd av förmodade knölsvärtehybrider som fått etiketten *fusca* x *deglandi/stejnegeri*.

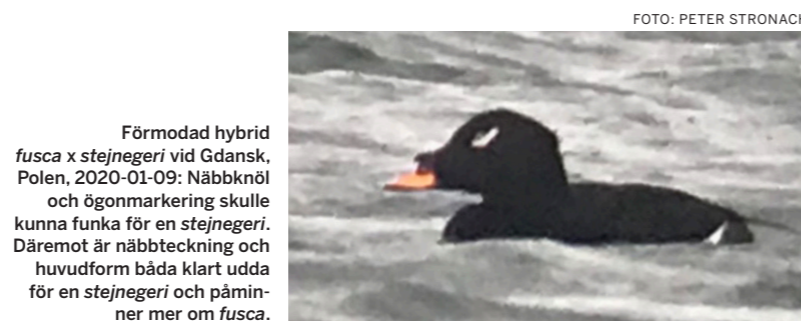

FOTO: PETER STRONACH

Förmodad hybrid *fusca* x *stejnegeri* vid Gdansk, Polen, 2020-01-09: Näbbknöl och ögonmarkering skulle kunna funka för en *stejnegeri*. Däremot är näbbteckning och huvudform båda klart udda för en *stejnegeri* och påminner mer om *fusca*.

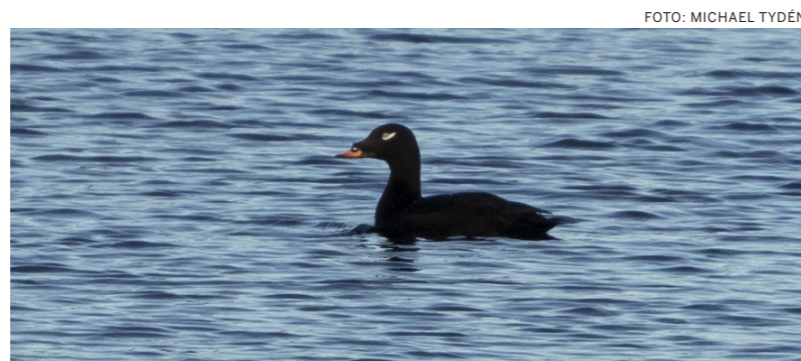

FOTO: MICHAEL TYDÉN

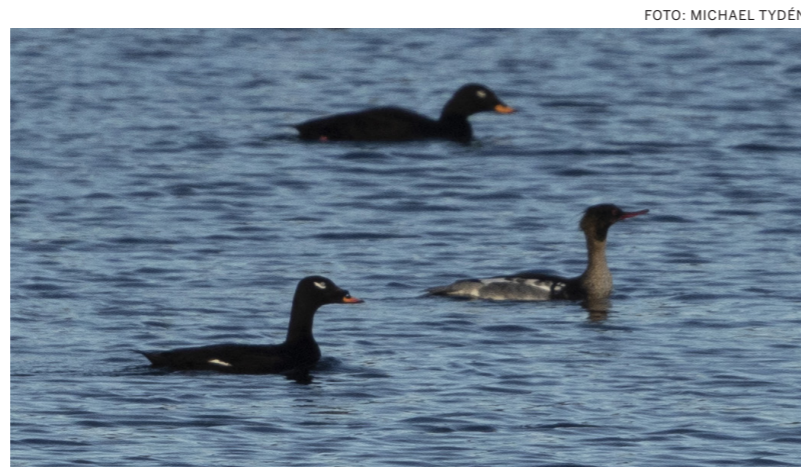

FOTO: MICHAEL TYDÉN

Förmodad hybrid *fusca* x *deglandi/stejnegeri* vid Svenska Högarna, Uppland, 2020-06-03: Den avvikande individ som setts på Svenska Högarna 2018–2020 och som visar intermediära karaktärer – se närmare beskrivning av fågeln i texten till vänster.

Fågelguidning - Se Upp!

Vi flyttar till Ebbegärde, Kalmar!

Med Öland runt hörnet kan vi nu erbjuda privatguidning för dig/er som besöker ön, eller kanske är du intresserad av fågellokaler i Kalmartrakten? Du hittar våra övriga aktiviteter i Kalmar på vår hemsida.

Våra klassiska guidningar, kurser och föredrag kommer att fortsätta som vanligt i Stockholm med omnejd.

Mer information om resor, kurser och guidningar: www.fagelguidning.se

Gigi Sahlstrand & Bosse Thoor

Några exempel på våra resor 2021–2022:

- Västra Skåne 29 augusti–2 september
 - Spanska sydkusten 25 sep–2 okt Tjejresa
 - Öland 11–14 och 20–24 okt Tjejresa
 - Portugal 7–14 november
 - Kanarieöarna 20–28 november
-
- Andalusien med panterlo 13–20 januari
 - Polen 18–25 maj
 - Runde, Norge 13–17 juli

Med kikare och kaffetermos

Grundkurs i fågelskådning på Österlen

Kursledare:
Magnus Ullman
12–14 september 2021
Max 8 deltagare

Vi fortsätter våra populära kurser baserade på boken *Med kikare och kaffetermos*

brantevik
RÅKULLE
VANDRARHEM

Boka på:
www.rakulle-vandrarhem.se/fagelkurs

Sök bidrag till din forskning för djurs välmående.

Forskar du inom veterinärmedicin, husdjursvetenskap eller andra områden som ämnar att på något sätt hjälpa djur få ett bättre liv? Då kan du söka ekonomiskt bidrag från Petra Lundbergs stiftelse. Ansökningsperioderna är öppna mellan 1 juli till och med 30 september samt mellan 1 november till och med 31 januari. Blanketter och mer information om hur du söker hittar du på vår hemsida.

www.petralundbergsstiftelse.se

Petra Lundbergs stiftelse ämnar att förbättra djurs livsvillkor. Genom främst ekonomiska bidrag stödjer vi organisationer och individer som arbetar för att skydda, hjälpa eller förbättra livsförutsättningarna för utsatta eller utrotningshotade djur. Stiftelsens styrelse kan också stödja i andra egenskaper om det främjar stiftelsens övergripande mål.

Petra Lundbergs stiftelse